

Příspěvek byl napsán u příležitosti desátého výročí konání 1. terminologické konference rezortu obrany a zapojení České republiky do procesu standardizace. Zabývá se otázkami souvisejícími s terminologií, jakožto součástí výuky odborného jazyka resp. odborného stylu na Univerzitě obrany (UO) i na bývalých vysokých vojenských školách.

1. Význam a koncept jazykového vzdělávání na vysoké vojenské škole

1.1 Priorita přípravy profesionálů

Jazykovému vzdělávání je na UO stejně jako v AČR věnována zvýšená pozornost. Význam jazykové kompetence vzrostl zvláště po vstupu České republiky do NATO. Interoperabilita v rámci Aliance, součinnost štábů a operace nejen v rámci NATO, ale i OSN, OBSE a EU, potvrzují důležitou roli jazyka, zejména angličtiny, v práci integrovaných týmů. Jazyková příprava se stala jednou z priorit přípravy personálu rezortu obrany, což se odráží také v přijatých koncepčních materiálech a směrnicích. Patří k nim např. Koncepce vzdělávání personálu rezortu obrany, výstavby a rozvoje vojenského školství na období 2006–2011, Doplněk – Jazyková příprava, který byl vzat na vědomí členy porady MO dne 5.6.2006, a rozkaz ministryně obrany č. 1/2007 (RMO). Systém vzdělávání na UO je rozvíjen v souladu s evropskými tendencemi ve vzdělávání, které jsou vyjádřeny příslušnými dokumenty přijatými v rámci boloňského procesu. Jazykové vzdělávání je řešeno i v Dlouhodobém záměru vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a další tvůrčí činnosti na UO na období 2006–2010.

1.2 Jazykové standardy a výchozí dokumenty

K výchozím materiálům, o něž se výuka jazyků na UO opírá, patří vedle výše uvedených rezortních dokumentů také norma NATO – STANAG 6001. V souladu s ní probíhají v AČR od druhé poloviny 90. let jazykové zkoušky zaměřené na testování čtyř řečových dovedností – poslechu, mluvení, čtení a psaní. Dále je to např. Národní plán výuky cizích jazyků, prosazující mj. již na základní škole výuku dvou cizích jazyků. Velký význam má rovněž Společný evropský referenční rámec (SERR) – dokument Rady Evropy pro evropské jazykové portfolio, jedním z jehož cílů je popsat standardy, testy a zkoušky pomocí šestistupňové škály – A1, A2, B1, B2, C1, C2, což má mj. usnadnit vzájemné srovnání jazykové úrovně v rámci Evropy. Také v lisabonské strategii EU se hovoří o zkvalitnění a posílení jazykového vzdělávání, které přispívá k naplnění jejich klíčových úkolů mj. tím, že vede studenty k průběžnému osvojování více jazyků, respektuje jejich specifické potřeby, zaměřuje se na jazykové vzdělání v odborné přípravě a v neposlední řadě využívá informační a komunikační technologie v jazykovém vzdělávání.

1.3 Historický pohled a změny v devadesátých letech 20. století

Jazykové vzdělávání na UO navazuje na výuku jazyků na předchozích vysokých vojenských školách, tzn. na Vojenské akademii v Brně (VA), Vysoké vojenské škole pozemního vojska ve Vyškově (VVŠ PV) a na Vojenské lékařské akademii v Hradci Králové (VLA). V minulosti

stejně jako v současnosti byla na vysokých vojenských školách jazykům věnována značná pozornost. Patřily k povinným předmětům a požadovaná úroveň jejich znalostí byla definována v profilu absolventa. Zaměření obsahu výuky pak odráželo potřeby praxe dané místem armády ve společnosti a začleněním ozbrojených sil do mezinárodních organizací. Proto byla do roku 1989 vyučována prioritně ruština. S ohledem na to, že studenti přicházející na vysokou vojenskou školu skládali maturitu z tohoto jazyka, byla pozornost, pokud jde o obsah, věnována odbornému jazyku s důrazem na tzv. taktickou ruštinu využitelnou např. při komunikaci během vojenských cvičení. Ostatní jazyky byly vyučovány ve velmi omezené míře, např. u průzkumné specializace.

Na počátku 90. let v souvislosti se změnami v celé společnosti dochází ke zrovnoprávnění všech jazyků. Protože vstupní znalost studentů v angličtině, němčině a francouzštině byla velmi nízká, často i nulová, byla výuka zaměřena na obecný jazyk, přesněji na zvládnutí jeho základů. U oborů, kde byly vyučovány dva jazyky, zůstávala prvním jazykem odborná ruština. Postupně však došlo k významným změnám, jako bylo zavedení přijímací zkoušky z vybraného jazyka, povinná výuka dvou jazyků, navýšení a vyrovnání počtu vyučovaných hodin apod.

V polovině 90. let byl v rezortu MO přijat nový jazykový předpis (Vševojšk-16-14), který stanovil požadavky na jazykovou přípravu i na vysokých vojenských školách. Ta se začala orientovat na zkoušky, které jsou definovány v normě platné v zemích NATO, konkrétně ve standardizovaném dokumentu STANAG 6001. Protože dané zkoušky jsou orientovány na ověřování dovedností, mění se i obsah, formy a metody výuky na vojenských školách. V profilu absolventů je zdůrazňována komunikativní kompetence. V předpisu je pro cizí jazyk I, tj. jazyk, z kterého student skládal přijímací zkoušku, požadováno dosažení druhého stupně podle normy STANAG 6001, z cizího jazyka II pak stupně prvního. Angličtina se o něco později stává na vojenských školách povinným jazykem.

2. Obecný a odborný jazyk na vysoké škole

2.1 Postavení jazyků na vysoké škole

Postavením jazyků na vysoké škole se zabývala řada autorů a výzkumů. V rámci řešení dílčího úkolu výzkumného záměru Fakulty ekonomiky a managementu (FEM) UO v Brně bylo učiteli katedry jazyků provedeno v r. 2005 na českých vysokých školách dotazníkové šetření k dané problematice, jehož výsledky byly publikovány a předneseny na několika konferencích. Autorky řešily otázky typu: Vyučovat cizí jazyk/jazyky ještě na vysoké škole? V jakém rozsahu? Co tvoří jejich obsah? Jaký má být poměr mezi výukou obecného a odborného jazyka? Jaké místo v jazykovém vzdělávání zaujímá učitel cizího jazyka a jaké učitel příslušného oboru?

Stručně lze konstatovat tyto závěry: Jazyková výuka má na vysoké škole nefilologického zaměření, tedy i na vysoké vojenské škole, své nezastupitelné místo. Jejím těžištěm je odborná jazyková příprava. Výuka jazyků proto musí být zaměřena především na příslušný obor studia, nikoliv pouze na osvojení jazyka obecného, který však v počátku studia nebo při začátečnické úrovni je taktéž potřebný. Odborná jazyková příprava by měla probíhat v souladu s osvojováním odborných znalostí ve studovaném oboru.

Na vysoké vojenské škole je vedle zvládnutí odborného jazyka studovaného programu, oboru či modulu důležité i osvojení vojenské terminologie. Studentům má být dána možnost studovat cizí jazyky po celou dobu studia, částečně fakultativní formou. Absolventi vysoké školy by měli vedle angličtiny zvládnout i další cizí jazyk.

2.2 Odborný jazyk a odborná jazyková kompetence

Cílem příspěvku není vysvětlovat pojem odborný jazyk nebo podávat komplexní charakteristiku odborného stylu. Pro uvědomění si specifík odborného jazyka uvádím jeho charakteristiku od J. Hendrycha, která podle mého názoru shrnuje vše podstatné a je důležitá také z hlediska pohledu na to, čím se v rámci výuky cizích jazyků na vysoké škole zabýváme.

„Termín odborný jazyk označuje systém jazykových prostředků, jejichž výběr a uspořádání slouží ústní nebo písemné komunikaci odborného obsahu (vědeckého, technického či jiného). Tyto jazykové prostředky ... představují jeden z funkčních stylů, tj. odborný styl (sloh) daného jazyka. Odborný styl se vyznačuje především pečlivým uspořádáním obsahu sdělení (promyšlenou osnovou textu či projevu, členěním a logickým sledem myšlenek a jejich návazností), a za druhé pečlivou volbou adekvátních lexikálních a gramatických (zejména syntaktických) prostředků, jež by vyjadřovaly jednotlivé myšlenky úplně a přesně. ... odborný styl nemůže vystačit v oblasti lexikální s běžnou slovní zásobou, nýbrž musí užívat významově přesných pojmenování, tj. odborných názvů čili termínů.“

Při výuce odborného jazyka nám tedy nejde jen o souhrn termínů určitého oboru a jejich překlad do anglického či jiného jazyka. Stejně tak nestačí se jen solidně naučit obecný jazyk a k tomu přidat pár cizojazyčných odborných výrazů. Jde nám o víc.

Chceme-li studenty vysoké školy vést k tomu, aby získali odbornou jazykovou kompetenci, související s jejich oborem studia a umožňující jim současně studium v zahraničí, je třeba zvážit, kdy se studiem cizího jazyka (na UO vedle prioritní angličtiny jde o francouzštinu, němčinu a ruštinu, dále také arabštinu, italštinu a španělštinu), orientovaným na odbornou problematiku, začít.

V žádném případě by studium odborného jazyka nemělo předbíhat studiu příslušných poznatků v oboru. Ve výuce odborného jazyka (vojenského, ekonomického, technického, lékařského aj.) se zaměřujeme jak na osvojení jazykových prostředků – odborné slovní zásoby (terminologie), morfologické a syntaktické zvláštnosti odborného stylu, tak na jejich procvičování v rámci rozvoje všech řečových dovedností – čtení, psaní, poslechu a mluvení.

Cílem je dosáhnout odborné jazykové kompetence, komunikovat a pracovat ve studovaném oboru/modulu v cizím jazyce. Používáme přitom odborné texty, autentické i upravené, a materiály získané z internetu.

Konkrétní jazyková příprava na UO v rámci odborného jazyka je věnována jak potřebám akademickým, tak profesním. Pozornost je zaměřena např. na získávání materiálů k odborným diskusím, zpracování resumé k odborným článkům, prezentaci odborných témat řešených v rámci bakalářských, diplomových nebo doktorských prací, na zpracování osnov a podkladů k odborně zaměřeným poslechovým textům, které jsou přípravou pro poslech odborných přednášek v zahraničí aj.

Jazykové vzdělávání na UO a jeho efektivnost ovlivňuje řada dalších faktorů. Patří k nim např. specifika myšlení, poznávací činnosti, způsoby prezentace odborných poznatků (mj. grafy, tabulky), tedy zvláštnosti podmíněné vztahem osob s technickým či ekonomickým zaměřením k jazyku.

Pro studenty je mimořádně motivující zavádění nových komunikačních a informačních technologií do jazykové výuky. Jde např. o výuku prostřednictvím videokonferenčních technologií realizovanou ve spolupráci s organizací ICI Wave (Quebec) a Canada School of Public Service (Montreal). Rovněž na studijním portále UO mají studenti k dispozici širokou škálu materiálů pro studium jazyků. Součástí elektronických studijních opor je i seznam odkazů na webové stránky, které jsou zdrojem interaktivních úloh, vhodných k samostatnému procvičování slovní zásoby, čtení, poslechu a psaní. LMS (Learning Management System) BARBORKA slouží pro prezentaci studijních materiálů, řízení studia a komunikaci v rámci kombinovaného studia.

Studenti anglického jazyka mají k dispozici i řadu dalších materiálů, jako např. interaktivní CD, obsahující soubor 20 lekcí z vojenské oblasti se zaměřením na odbornou slovní zásobu týkající se AČR, ozbrojených sil a jejich složek. Výuka odborného jazyka je podporována rovněž rodilými mluvčími.

2.3 Učitel jazyků a terminologie

Často je diskutována otázka: Kdo má vyučovat odborný jazyk? Specialista v dané oblasti, nebo učitel cizího jazyka? Ideální je absolvent filologického i odborného studia. Přestože ženy tvoří většinu učitelů cizích jazyků na UO, není důvod se odborně zaměřené výuky obávat. Neučíme obor/modul, ale jazyk. Samozřejmě se předpokládá zájem o odbornou problematiku, seznámení se s ní a využívání konzultací s odborníky. K prohloubení poznatků z oborů přispívají rovněž řešené projekty. Učitelé Centra jazykové přípravy (CJP) UO se v uplynulých letech v rámci vědecké práce podíleli např. na projektu obranného výzkumu (POV) „Česká vojenská normativní terminologie“, jehož výstupem byl i **Základní anglicko-český vojenský terminologický slovník**, obsahující terminologii NATO z AAP-6 (asi 3000 termínů) a z části 5 AAP-6 (asi 10 000 termínů). Dále projekt obranného výzkumu Terminologie I a II, v jehož rámci vznikla databáze vojenských pojmů a definic z oblasti strategicko-politické a operačně-taktické, nebo dílčí úkol výzkumného záměru FEM – **Anglická vojenská terminologie v přípravě vojenských profesionálů**.

Pro stránky BILC (Bureau for International Language Co-ordination) byly zpracovány trojjazyčné vojenské terminologické slovníky (angličtina – francouzština – čeština). Veškeré zpracované slovníky jsou k dispozici jak v tištěné, tak v elektronické podobě, a to na celoaršídní datové síti. Od r. 2000 mají učitelé CJP zastoupení v národním výboru pro terminologii, i na tzv. Terminologické konferenci vojenského výboru NATO (MCTC - Military Committee Terminology Conference).

Výstupy z projektů a prací ve výborech CJP přispívají ke sjednocování standardizované terminologie v rámci všech pracovišť rezortu MO a ke zvýšení komunikativní interoperability v procesu řízení krizových stavů. Ke zvyšování kvalifikace v oblasti odborného jazyka a ke zvládnutí příslušné terminologie přispívají také terminologické kurzy, které učitelé absolvovali v uplynulých letech v zahraničí. Jednalo se např. o kurzy zaměřené na oblast taktiky, logistiky, OPZHN, které byly pořádány v Německu, Rakousku a Francii.

Díky francouzské ambasádě byly organizovány na VVŠ PV a na UO kurzy francouzské vojenské terminologie také pro studenty. V r. 2001 byl katedrou jazyků VVŠ PV ve spolupráci s odbornými katedrami pořádán vojensko-odborný kurz pro učitele, tlumočnický a překladatele cizích jazyků, jehož cílem bylo seznámit blíže jeho účastníky s Armádou České republiky, její strukturou, organizací, úkoly jednotlivých druhů vojsk, dále pak představit účastníkům ve stručnější podobě armády zemí, jejichž národní jazyk vyučují či překládají/tlumočí. Přínosem byly také odborné semináře k vojenské problematice v angličtině, pořádané ve Vyškově (v minulosti katedrou jazyků VVŠ PV, vloni Ústavem jazykové přípravy).

3. Současný stav a perspektivy

Pokud jde o profil absolventa UO ve vztahu k odbornému jazyku, vidíme zde jistý posun. Od zdůrazňování komunikace v anglickém případně dalším cizím jazyce v 90. letech se v žádostech o akreditaci nových studijních programů či oborů nebo při jejich reakreditaci vedle požadavku na SLP 3333 v anglickém jazyce dle STANAG 6001 zdůrazňuje používání odborného

jazyka. Např. u studijního programu vojenské technologie na Fakultě vojenských technologií (FVT) UO v Brně se hovoří o odborné komunikaci v anglickém, popřípadě dalším cizím jazyce, obdobně je tomu u studijního programu ekonomika a management – obor ekonomika obrany státu na FEM. Zejména v magisterském studijním programu je zastoupena výuka odborného jazyka zaměřeného na jednotlivé odbornosti/specializace/moduly.

Některé z přednášek a seminářů na UO jsou od akademického roku 2005/2006 vyučovány v anglickém jazyce, jsou připravovány podklady a studijní materiály pro akreditaci jednoho ze studijních oborů nebo studijního modulu na každé fakultě UO v anglickém jazyce, např. na FEM modul logistika a na FVT obor komunikační a informační systémy. Spolupráce CJP s odbornými katedrami a pracovišti UO má za cíl zabezpečit komplexní interdisciplinární návaznost především při výuce terminologie.

Závěr

V souladu s výše uvedenými poznatky je patrné, že vedle důrazu na zkoušky podle STANAG 6001, prioritního zejména v prvních letech 21. století, se v současné době v ČR potažmo na UO, zdůrazňuje také potřeba odborné komunikace. Zaznělo to mj. na společném jednání představitelů UO se zástupci sekce rozvoje druhů sil - operační sekce (SRDS-OS) MO v únoru letošního roku, nebo při jednání se zástupci odboru letectví MO a vedení CJP. Tento směr je na ostatních vysokých školách běžný.

Pro učitele CJP se tak stává stále důležitější součinnost s odbornými katedrami a pracovišti při přípravě materiálů pro výuku jazyků pro jednotlivé obory a moduly, a to zejména v nadstavbovém magisterském studiu. Při zpracování studijních materiálů bude taktéž důležitá spolupráce se zahraničními partnery a zkušenosti ze studijních pobytů v rámci mobility studentů a pedagogů v programu Erasmus.

Zajímavou platformu pro výměnu poznatků z práce s terminologií poskytuje např. časopis SIB Term, vydávaný jazykovým institutem na akademii ve Vídni (SIB LVAK). Podnětná je také práce v rámci programu LEXIS lexikografického pracoviště na jazykovém institutu v Hürthu v Německu aj.

V rámci řešení dílčích vědeckých úkolů budou učitelé CJP ve větší míře využívány poznatky účastníků zahraničních misí, jejichž zkušenosti ze soudobých operací je nutné efektivně aplikovat i v oblasti jazykové přípravy, zvláště ve vztahu k možnostem osvojení si nezbytné terminologie a zařazení její výuky do jazykového vzdělávání na UO.

Použité prameny a literatura:

- KOŽÍLKOVÁ, J. K výuce jazyků na vysoké škole. In *Sborník z konference Odborný jazyk na vysokých školách nefilologického zaměření*. Brno: UO, 2005, ISBN 80-72-31-124-7, s. 51-55.
- STRAKA, J. a kol. *Anglicko-český vojenský terminologický slovník*. Brno: VA, 2002. 521 s.
- TOMŠŮ, J., STOJAN, J., LANGEROVÁ, A., GARDERES, R., PERRIN-COCON, W., DURAND, J. *Francouzsko-česko-anglický sborník strategických, taktických a logistických termínů*, 3. díl. Výkladový slovník v češtině, francouzštině a angličtině. Kniha 1. Praha: MO-AVIS, 2006. 512 s.
- BILC-NATO STANAG 6001*. Standards Interpretation, version 2.1, 2002. www.dlielc.org/bilc.
- Cizí jazyky, časopis pro teorii a praxi*. Roč. 36, 1992-93, č. 9-10, roč. 37, 1993-94, č. 1-2, 5-6, roč. 38, 1994-95, č. 1-2, 9-10.
- Jazyková příprava v rezortu ministerstva obrany*. Praha, 1996, 27 s.
- Rozkaz ministryně obrany č. 1/2007*. Jazykové vzdělávání zaměstnanců v rezortu MO. Praha, 11. 1. 2007.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc, UP: 2006. ISBN 80-244-1425-2, 267 s.
- www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky.